

Werkopdracht vijfde ontwikkelsessie

Wat hebben onze leerlingen nodig om uit te groeien tot volwassenen die bijdragen aan de samenleving, economisch zelfstandig zijn én met zelfvertrouwen in het leven staan? Dat is de vraag waar we samen voor staan. Met Curriculum.nu willen we samenhang in de onderwijsinhoud bevorderen, zorgen voor doorlopende leerlijnen, en overlappendheid van het onderwijsprogramma terugdringen. Om dat te bereiken is het van belang dat we het curriculum voor ons eigen leergebied, op basis van de aangereikte feedback, verder uitwerken en daarbij afstemmen en samenwerken met de andere ontwikkelteams. Alleen dan kunnen we komen tot een uitgebalanceerd, samenhangend, landelijk curriculum waarmee onze leerlingen de toekomst met zelfvertrouwen tegemoet kunnen gaan.

Opbrengsten ontwikkelsessie 5

De ontwikkelteams werken aan de volgende opbrengsten:

- **Raamwerk van bouwstenen** waarin de relatie tussen de grote opdrachten en de bouwstenen van het leergebied duidelijk wordt. De ontwikkelteams stellen het raamwerk bij op basis van input en feedback en/of werken het verder uit.
- **Bouwstenen** waarin de benodigde kennis en vaardigheden benoemd in de grote opdrachten zijn uitgewerkt voor po en vo onderbouw, en aanbevelingen voor vo bovenbouw (zie format bouwstenen bijlage 1). De ontwikkelteams scherpen de uitgewerkte bouwstenen aan op basis van input en feedback aan en werken de overige bouwstenen en aanbevelingen voor vo bovenbouw uit. Hierbij benutten de teams ook de aanbevelingen van werkgroep samenhang (bijlage 2) en de Adviesgroep (bijlage 3).
- Bijdrage aan de gemeenschappelijke **begrippenlijst**: ontwikkelteams scherpen de gemeenschappelijke begrippenlijst aan en zorgen voor aanvulling als ze nieuwe begrippen introduceren.
- **Consultatieverslag**: beschrijving van de wijze waarop de input en feedback is meegenomen, voor publicatie in mei.
- **Bronnenlijst**, behorende bij de visie, de grote opdrachten en de bouwstenen (groeidocument).

Wat zijn bouwstenen?

De bouwstenen en aanbevelingen vormen, samen met de visie en de grote opdrachten, input voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen. De bouwstenen geven tevens voorbeeldmatig inzicht in de opbouw van de gewenste kennis en vaardigheden gedurende de verschillende fasen van het onderwijs.

Bouwstenen po en vo onderbouw

Voor po en vo onderbouw werkt het ontwikkelteam de kennis en vaardigheden uit die als input dienen voor de herziening van de kerndoelen po. Deze bouwstenen richten zich op het leergebied als geheel. De bouwstenen voor po laten zien hoe de kennis en vaardigheden zich opbouwen rekening houdend met de verschillende ontwikkelingsfasen van leerlingen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen fase 1, het jongere kind (denk aan po onderbouw) en fase 2, het oudere kind (denk aan po bovenbouw). Bij de uitwerking van de bouwstenen hanteren de ontwikkelteams het uitgangspunt dat de overgang tussen fase 1 en fase 2 rondom leerjaar 4 ligt, wetend dat het in de praktijk een vloeiende overgang betreft. Voor de bouwstenen vo kan in de beschrijving van de kennis en vaardigheden waar nodig onderscheid worden gemaakt tussen sectoren, bijvoorbeeld vmbo en havo/vwo.

Inhoudelijke aanbevelingen vo bovenbouw

Voor vo bovenbouw formuleert het ontwikkelteam richtinggevend aanbevelingen voor de herziening van de eindtermen. De aanbevelingen zijn gericht op (clusters van) vakken en zijn gedifferentieerd naar sectoren. Waar mogelijk worden er generieke aanbevelingen geformuleerd die voor alle leergebieden gelden. Dit is een aandachtspunt voor de werksessies na de vijfde ontwikkelsessie.

Raamwerk van bouwstenen

Het raamwerk van bouwstenen geeft een overzicht van alle bouwstenen en hoe deze voortbouwen op de grote opdrachten. Het ontwikkelteam stelt het raamwerk bij op basis van de aangereikte input en feedback en/of werkt het verder uit. Het raamwerk wordt uitgewerkt als een zelfstandig product.

Van grote opdrachten naar bouwstenen

De bouwstenen bouwen voort op de grote opdrachten. Dit kan op verschillende manieren:

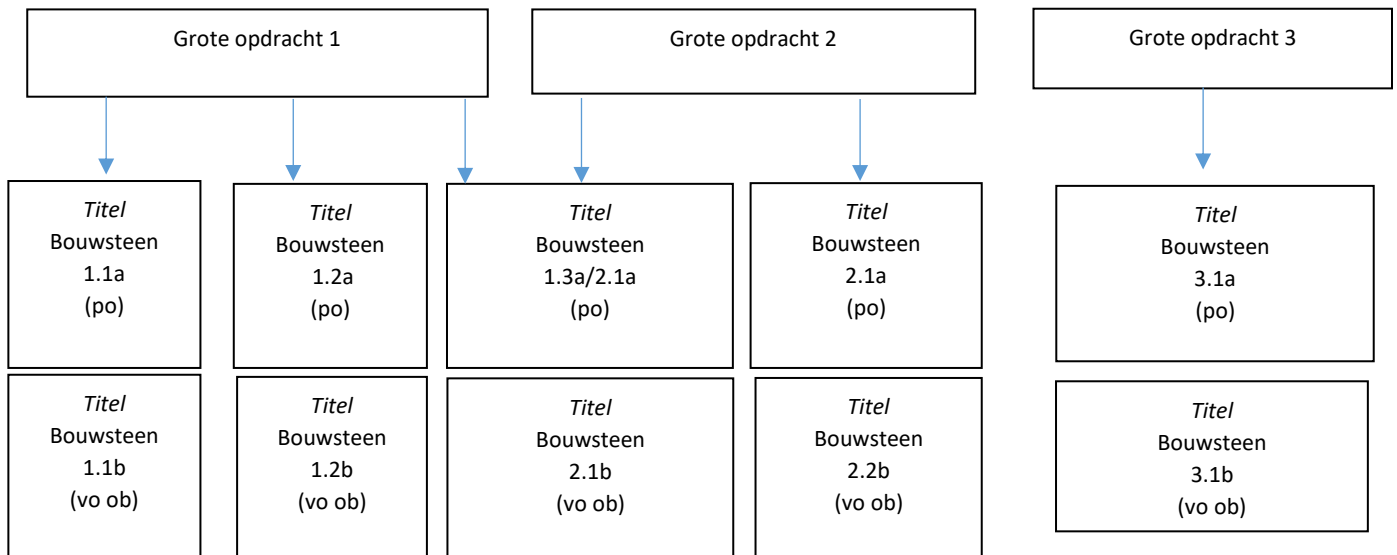
- uit een grote opdracht komt één bouwsteen voort;
- uit een grote opdracht komen meerdere bouwstenen voort;
- één of meerdere bouwstenen komen voort uit een cluster van grote opdrachten.

Binnen een leergebied is ook een combinatie van varianten mogelijk.

Het raamwerk bestaat uit een opsomming van de inhoud/thema's die per grote opdracht worden uitgewerkt in bouwstenen voor po en vo onderbouw en in aanbevelingen voor vo bovenbouw (zie onderstaand figuur). Het raamwerk biedt een overzicht van alle bouwstenen die worden uitgewerkt en laat zien hoe de bouwstenen onderling en met de grote opdrachten samenhangen. Waar wenselijk maakt het ontwikkelteam een begeleidende tekst ter toelichting. In de begeleidende toelichting kan het ontwikkelteam onder andere aangeven hoe karakteristieke denk- en werkwijzen voor het leergebied zijn opgenomen in de bouwstenen.

Aantal bouwstenen

Een belangrijk aandachtspunt van Curriculum.nu is het beperken tot de kern. Bij de bouwstenen gaat het om de meest essentiële kennis en vaardigheden die in een vervolgfase uitgewerkt moeten worden in kerndoelen. Als richtlijn hiervoor geldt dat er per grote opdracht 1 tot 3 sets bouwstenen worden uitgewerkt.

Aanduiding van bouwstenen in het raamwerk

De sets van bouwstenen krijgen een titel waarin de inhoud van de bijbehorende grote opdracht tot uitdrukking komt. Wanneer er meerdere bouwstenen bij een grote opdracht worden uitgewerkt, dan krijgen de bouwstenen de specifieke inhoud van de set als titel. De bouwstenen po worden steeds voorzien van een a. en de bouwstenen vo onderbouw van een b. Aanbevelingen vo bovenbouw, die rechtstreeks gekoppeld zijn aan een grote opdracht worden voorzien van een c.

Bouwstenen en aanbevelingen (inclusief toelichting)

Bouwstenen po en vo onderbouw

De bouwstenen bevatten een vertaling van de grote opdrachten in wat leerlingen aan kennis (kennen) en vaardigheden (kunnen) nodig hebben. De bouwstenen beschrijven de gewenste kennis en vaardigheden in termen van aanbod. Het gaat om een globale beschrijving van wat minimaal nodig is vanuit het leergebied om de grote opdracht in de betreffende fase invulling te geven. De bouwstenen hebben betrekking op het leergebied als geheel. Indien gewenst kan bij de samengestelde leergebieden door middel van gekleurde arceringen zichtbaar worden gemaakt wat de bijdrage is van de verschillende disciplines.

Vorm en inhoud van de bouwstenen

Een bouwsteen bestaat uit een inleidende tekst en een opsomming van kennis en vaardigheden.

Inleidende tekst

- Inhoud: de tekst beschrijft wat de grote opdracht inhoudt in de betreffende fase en wat deze inhoud betekent voor leerlingen.
- Vorm: de omvang van deze (lopende) tekst is circa 5 regels.

Opsomming van kennis en vaardigheden

- Inhoud:
 - Beschrijving van de meest typerende kennis en vaardigheden voor het thema in de betreffende fase (po, vo onderbouw).
 - Wat vaardigheden betreft kan het gaan zowel om leergebiedspecifieke als brede vaardigheden (zie ontwerpcriterium 5).
 - Waar wenselijk worden voorbeelden van kennis en vaardigheden ter toelichting gegeven. In de opsomming wordt dit aangeduid met : "te denken valt aan" Dit biedt de mogelijkheid om vakgerichte voorbeelden en contexten toe te voegen. Dit kan helpen om termen te verhelderen en uitwerkingen meer herkenbaar te maken per sector.
- Vorm:
 - Opsomming in bullets. De opsomming wordt voorafgegaan door: *Leerlingen leren*
 - Indicatie: 4 tot 6 meest typerende onderdelen.

Ontwerpcriteria bouwstenen

1. De bouwstenen bouwen voort op de grote opdrachten en de visie.
2. De bouwstenen beperken zich tot de kern van het leergebied en zijn per fase dekkend voor de uitwerking van die kern.
3. De bouwstenen bevatten een globale beschrijving van de meest typerende kennis en vaardigheden van die kern, zowel in de lopende tekst als in de opsomming. Het gaat om een formulering in termen van aanbod, vooraf gaan door de aanduiding 'Leerlingen leren De opsomming bevat dus geen beschrijving van beheersing ('leerlingen kunnen ...') of (leer)activiteiten en geen didactische aanwijzingen.
4. De bouwstenen po (met daarbinnen fase 1 en 2) en vo onderbouw zijn onderscheidend van elkaar en laten de opbouw in de doorlopende leerlijn zien.
 - Er is een heldere opbouw van de mate van complexiteit in het aanbod (zie bijlage 4).
 - Er is een eenduidig gebruik van werkwoorden/vaardigheden door de verschillende fasen heen. Om de opbouw tussen de fasen inzichtelijk te maken, kan het behulpzaam zijn om dat wat nieuw is in een volgende fase te cursiveren.
 - Er is binnen elke fase sprake van een goede balans tussen lagere- én hogere-orde vaardigheden (zie bijlage 4).
 - Bij de uitwerking in fasen benut het ontwikkelteam de inzichten uit de *Handreiking ontwikkelingspsychologie*.
5. De bouwstenen bevatten een uitwerking van brede vaardigheden binnen de context van het leergebied.
6. De bouwstenen vertonen onderlinge samenhang en worden waar relevant inhoudelijk afgestemd met andere leergebieden.
7. De bouwstenen dragen bij aan elementen van toekomstgericht en betekenisvol onderwijs voor leerlingen.
8. De bouwstenen als geheel dragen bij aan de drie hoofddoelen (kwalificatie, socialisatie, persoonsvorming).

Toelichting op de bouwstenen

De sets van bouwstenen en aanbevelingen worden voorzien van een toelichting. Deze toelichting beschrijft hoe de doorlopende leerlijn is opgebouwd, hoe de brede vaardigheden zijn uitgewerkt in de bouwstenen, en hoe de samenhang is tussen de bouwstenen en met de bouwstenen van andere leergebieden.

Opbouw doorlopende leerlijn

In de toelichting beschrijft het ontwikkelteam vanuit welke principes de kennis en vaardigheden in de bouwstenen po, van fase 1 naar fase 2, en vo onderbouw is opgebouwd. Dit kan door niveaus van complexiteit te onderscheiden, zoals van concreet naar abstract, van dichtbij naar veraf, van eenvoudig naar complex.

Brede vaardigheden

In de bouwstenen zijn de brede vaardigheden met leergebiedspecifieke termen uitgewerkt. In de toelichting geeft het ontwikkelteam expliciteert welke brede vaardigheden zijn uitgewerkt en gebruikt daarbij de termen uit de *Handreiking brede vaardigheden*. Het doel van deze toelichting is om een overzicht te geven van waar de brede vaardigheden zijn uitgewerkt in de bouwstenen.

Samenhang met andere leergebieden

De toelichting maakt inzichtelijk hoe de bouwstenen samenhangen met andere leergebieden. Het ontwikkelteam schrijft in een korte toelichting met welke bouwstenen uit andere leergebieden de bouwstenen van het eigen leergebied een relatie heeft. Het verdient aanbeveling om de samenhang met verwante leergebieden in de bouwstenen aan te geven met superscript (zie de tussenproducten van Rekenen & wiskunde).

Aanbevelingen vo bovenbouw

Voor vo bovenbouw levert het ontwikkelteam inhoudelijke aanbevelingen op. De aanbevelingen worden zo geformuleerd dat ze richtinggevend zijn voor de uitwerking van eindtermen in een vervolgfase. De aanbevelingen gaan uit van de bestaande indeling in vakken en profielen.

Vorm en inhoud aanbevelingen

De aanbevelingen beschrijven op welke wijze de grote opdrachten en bijbehorende bouwstenen uitgewerkt kunnen worden in eindtermen voor vo bovenbouw:

- Welke inhoudelijke accenten moeten worden meegenomen bij de uitwerking van vo bovenbouw?
- Welke inhouden zouden moeten worden toegevoegd, verdiept of uitgewerkt?

Dit is geen uitputtende lijst, maar beperkt zich tot de meest belangrijke uitgangspunten voor het team. De aanbevelingen bevatten concrete en eenduidige richtlijnen die richting kunnen geven aan de vervolgfase. Indien relevant benoemen ze ter illustratie ook wat niet de gewenste richting is.

De aanbevelingen kunnen op twee manieren uitgewerkt worden:

- *Per set bouwstenen/grote opdracht*: de aanbevelingen beschrijven per set bouwstenen dan wel per grote opdracht hoe deze inhoudelijk uitgewerkt kan worden in eindtermen voor vo bovenbouw. De aanbevelingen kunnen zich ook richten op meerdere sets bouwstenen/grote opdrachten.
- *Per (cluster van) vak(ken)*: voor de samengestelde leergebieden ligt het meer voor de hand om de aanbevelingen op te stellen per (cluster van) vak(ken)r. Dus: aanbevelingen voor hoe je de grote opdrachten en bouwstenen uitwerkt in eindtermen voor economie, scheikunde, of muziek.

Daarnaast kunnen er aanbevelingen zijn die meer algemeen van aard zijn en gelden voor het gehele leergebied.

Ontwerpcriteria aanbevelingen

1. De aanbevelingen bouwen voort op de visie, grote opdrachten en bouwstenen van po en vo onderbouw en maken inzichtelijk hoe deze uitgewerkt kunnen worden in eindtermen voor vo bovenbouw.
2. De aanbevelingen richten zich op het kerncurriculum in de bovenbouw, dat wil zeggen op de kern van de verplichte en gekozen vakken per leergebied.
3. De aanbevelingen voor de leergebieden zijn gericht op (clusters van) vakken of vakvarianten (varianten A, B etc. bij Rekenen & wiskunde).

4. De aanbevelingen bevatten, indien nodig, uitspraken over verschillen tussen sectoren. Aandachtspunt daarbij is zowel de verticale doorstroming (vmbo-mbo, havo-hbo, vo-wo) als ook de horizontale doorstroming van vmbo naar havo, en van havo naar vwo.
5. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de uitgangspunten van Curriculum.nu (balans in de drie hoofddoelen, doorlopende leerlijn, samenhang, beperken tot de kern).